ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Εἰσαγωγή.

1. Ἡ κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα ἀκμὴ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας προῆλθε κατ' ἐξοχὴν ἐκ τούτου, ὅτι οἱ ἐν τῇ Δύσει λόγιοι ἔλαβον γνῶσιν πάντων τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων [1]. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔμαθον αὐτὰ διὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ἰουδαίων ὕστερον δὲ (ἀπὸ τοῦ 1220) ἔλαβον αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, ὅπερ μετεφράσθη ἀμέσως εἰς τὴν λατινικήν. Ἤκτοτε τὰ ἀριστοτελικὰ ἔργα ὑπέκειντο βάσις τῆς φιλοσοφικῆς παιδεύσεως, ἡ ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ κυρίως φιλοσοφία καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐχαρακτηρίζετο ὡς ὁ «φιλόσοφος» [2]. Ἡ τοιαύτη τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἐπικράτησις ἦτο εὔλογον νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς θεολογίας. Καὶ ὄντως οἱ θεολόγοι τῶν τότε καὶ τῶν μετέπειτα χρόνων ἀντείχοντο τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, ἐφ' ὅσον εἶχον ἀνάγκην θεωρητικῶν στοιχείων πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθειῶν. Κάλλιστον δὲ δεῖγμα συγχωνεύσεως τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας μετὰ τῆς θεολογίας εἶναι οἱ «Summae theologiae», αἵτινες συνετάχθησαν κατὰ τὸ 13ον αἰῶνα καὶ μαρτυροῦσι τὴν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἀκμὴν τῆς συστηματικῆς ἐργασίας.

2. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐκκλησία τὸ κατ' ἀρχὰς διετέθη οὐχὶ εὐμενῶς πρὸς τὰ νέα διανοήματα [3] καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἐν τοῖς σχολείοις δι-

---

[1] Ἰδὲ ἀνωτ. σ. 414.

[2] Ἡ ἑρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ στοιχειῶδες καὶ κύριον ἔργον τῶν διδασκάλων τῆς φιλοσοφίας. Διὸ πλεῖστα συνετάσσοντο ὑπομνήματα εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Σταγιρίτου.

[3] Αἴτιον εἶναι τὸ ὅτι ἡ ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία ἐν ἀρχῇ κατὰ νέον πλατωνικὸν τρόπον ἐκτιθεμένη ἀφίστατο πολὺ τῶν χριστιανικῶν δογμάτων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ε.Π. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΚΔ. της Ε.Π.Ι. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

διαφαλίαν τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων [1]. Ἀλλ' ὕστερον μετέβαλε διάθεσιν καὶ ἐπιφανεῖς ἐκκλησιαστικοὶ διδάσκαλοι ἤρξαντο νὰ ὑπομνηματίζωσιν ἅπαντα τὰ συγγράμματα τοῦ Σταγειρίτου οὐδὲ τὰ φυσικὰ ἐξαιροῦντες [2].

3. Εἰς τὴν εὐρυτέραν τῆς φιλοσοφίας ἀνάπτυξιν συνετέλεσε καὶ ἄλλο ἀξιόλογον γεγονός: ἡ ἵδρυσις τῶν Πανεπιστημίων [3]. Ἐνῷ πρότερον ὡς μέσα μορφώσεως ἐχορηγοῦντο ἀκολουθίαν Σχολαὶ τῶν μοναστηρίων, ἱδρύονται ἤδη Πανεπιστήμια καὶ αὐτὰ ἀποβαίνουσι ζωηρὰ κέντρα τῆς τῶν ἐπιστημῶν θεραπείας. Τὸ πρῶτον Πανεπιστήμιον ἱδρύθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ 12ου ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος διὰ τῆς ὑπαγωγῆς πάντων τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς Σχολὰς τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας (Notre Dame) ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἀρχιγραμματέως αὐτῆς (Universitas magistrorum et scolarium) [4]. Τοῦτο δὴ τυχὸν πολλῶν τοιουτοτρόπων παρά τε τῶν παπῶν [5] καὶ τῶν Γάλλων βασιλέων [6] ἀνῆλθεν εἰς ἄκμαν

[1] Ἡ ἐν Παρισίοις τῷ 1210 συνελθοῦσα σύνοδος ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν φυσικῶν καὶ μεταφυσικῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους. Κατὰ δὲ τοὺς κανονισμοὺς τοῦ Πανεπιστημίου ἐπιτρέπεται μὲν ἡ μελέτη τῶν λογικῶν ἀλλ' ἀπηγορεύθη ἡ σπουδὴ τῶν φυσικῶν καὶ μεταφυσικῶν συγγραμμάτων ἐκείνου. Τῷ 1231 ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ ἕνατος διέταξεν ὅπως νὰ ὑπὸ τῆς συνόδου ἀπαγορευθέντα Φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους μὴ χρησιμοποιῶνται ἐν Παρισίοις μέχρι οὗ ἐλεγχθῶσι καὶ ἀπαλλαγῶσι πάσης ἐπιλάνης ὑποψίας. Πρβλ. *Jourdain*, Über die Übersetzungen des Aristoteles, σ. 195 ἑξ.

[2] Ἡ σπουδὴ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ τέως ἀπαγορευομένη ἀνεκηρύττετο ἤδη ὡς ὅρος ἀπαραίτητος εἰς τὰς ἐπιστήμας. Ὁ φιλόσοφος παρεβάλλετο πρὸς Ἰωάννην τὸν βαπτιστήν· οὗτος μὲν ἦτο «praecursor Christi in gratuitis» ἐκεῖνος δὲ «praecursor Christi in naturalibus».

[3] Ἴδε. *Denifle*, Die Universitäten des Mittelalters bis 1400, 1895. — *Ch. Langlois*, Les Universités du moyen âge (ἐν Revue de Paris), 1896. — *H. Denifle* καὶ *E. Chatelain*, Chartularium Universitatis parisiensis, 4 τόμ., 1889—1897. — *A. Luchaire*, L'Université de Paris sous Philippe Auguste, 1899. — *Rashdall*, The Universities of Europe in the middle ages, 3 τομ., 1895. — *G. Robert*, Les écoles et l'enseignement de la theologie pendant la première moitié du XIIe siècle, 1909. — *M. de Wulfe*, Histoire de la philos. médiévale, σ. 237 ἑξ. 1924. — *Et. Gilson*, La Philos. au moyen âge, σ. 126 ἑξ., 1925. — Πβλ. *Überweg—Geyer* σ. 681 ἑξ.

[4] Ὁ ἀληθῶς θεμελιωτὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων εἶναι Ἰνοκέντιος ὁ τρίτος, προβιβασταὶ δὲ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ καὶ μάλιστα Γρηγόριος ὁ ἕνατος.

[5] Οἱ πάπαι ἐπεθύμουν νὰ καταστήσωσι τὸ Πανεπιστήμιον κέντρον θεολογικῶν σπουδῶν ὑπηρετικὸν τῆς καθολικῆς πίστεως.

[6] Οἱ βασιλεῖς ἐφιλοτιμοῦντο νὰ βλέπωσι τὴν προτεύουσαν περιβαλλομέ-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΚΔ. Πρ. Κ.Τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

περιωπὴν καὶ κατέστη ἑστία τῆς θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Δύσει. Κατὰ πρότυπον αὐτοῦ ἱδρύθη τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὀξωνίας [1], ὅπερ ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν διανοητικὸν βίον τῆς Ἀγγλίας. Ἐπηκολούθησαν δὲ τούτοις τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge [2] καὶ ἄλλα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης[3]. Τὸ Πανεπιστήμιον, ἐν ᾧ περ διεκρίνοντο οἱ σπουδασταὶ κατὰ ἔθνη (nationes), εἶχε τέσσαρας Σχολάς, τ. ἔ. τὴν θεολογικὴν (facultas theologica), τὴν Σχολὴν τῶν ἐπιστημῶν (facultas artium), τὴν νομικὴν (facultas iuris canonici et civilis) [4] καὶ τὴν ἰατρικὴν (facultas medicinæ). Ἡ τῶν ἐπιστημῶν Σχολὴ περιελάμβανε τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, ἥτις εἶχεν ἰδίαν παρὰ τὴν θεολογίαν θέσιν [5]. Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ἐδιδάσκετο τὸ κατ' ἀρχὰς μάλιστα ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία ὕστερον δὲ κυρίως ἡ ἐξήγησις τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Ἀριστοτέλους ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπαραίτητος προπαιδεία καὶ εἰσαγωγὴ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἡ facultas artium ἦτο ἡ προπαρασκευαστικὴ Σχολὴ πασῶν τῶν ἄλλων. Ὅθεν καὶ οἱ θεολόγοι

νην αἴγλην καὶ δόξαν διὰ τοῦ Πανεπιστημίου, οὗ ἕνεκα ἤρχοντο ξένοι παντα-χόθεν τῆς Εὐρώπης.

[1] Τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὀξωνίας ἱδρυθὲν κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα ἀνωμολόγει τὴν ὑπεροχὴν τοῦ παρισινοῦ Πανεπιστημίου, εἰς ὃ ὤφειλε τήν τε ὀργάνωσιν καὶ τοὺς ἀρίστους καθηγητάς.

[2] Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge ἧττον σπουδαῖον τοῦ τῆς Ὀξωνίας ὠργανώθη ἀρτίως κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

[3] Τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βολώνης οὐχ ἧττον ἀρχαῖον τοῦ τῶν Παρισίων ἦτο ὀνομαστὸν μάλιστα ἐπὶ ταῖς Σχολαῖς τοῦ δικαίου, ἐν δὲ τοῖς ἑπομένοις αἰῶσιν ἀνέδειξε πολλοὺς καὶ σπουδαίους φιλοσόφους τε καὶ θεολόγους. Κανονικὴν Σχολὴν θεολογικὴν ἐκτήσατο ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ 6ου, τῷ 1352.

[4] Σημειῶδες ὅτι ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων ἐκράτουν κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα δύο ἐναντίαι τάσεις, ὧν ἡ μὲν ἑτέρα ἐσκόπει τὴν καθαρὰν καὶ ἀνιδιοτελῆ θεραπείαν τῆς ἐπιστήμης ἡ δὲ ἄλλη τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐπιστημονικῶν μελετῶν εἰς σκοποὺς θρησκευτικούς. Διό, ἐνῷ πολλοὶ ἐσπούδαζον περὶ τὸ δίκαιον τὸ ῥωμαϊκόν, οἱ πάπαι ἀπηγόρευσαν τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ ἀπῄτησαν ἵνα διδάσκηται μόνον τὸ κανονικὸν δίκαιον· ἤθελον δηλαδὴ δίκαιον ουντεῖνον οὐχὶ εἰς αὐτόνομον πολιτικὴν ἀλλ' εἰς θρησκευτικὴν κοινωνίαν.

[5] Ἡ θεολογία ἦτο ἰδία καὶ αὐτοτελὴς ἐπιστήμη κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀριστοτελικῆς θεωρίας, ἥτις ἐφηρμόσθη καὶ εἰς ἐκείνην. Ἡ τοιαύτη τῆς θεολογίας θεραπεία ὑπῆρξε πρᾶγμα σπουδαιότατον οὐ μόνον πρὸς τὴν ἐπιστήμην καθόλου καὶ τὸν πολιτισμὸν ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χριστιανισμοῦ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΚΟΥ
Ε.Φ.Δ.Π.Ε.Κ.Τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἠσχολοῦντο συνεχῶς περὶ τὴν φιλοσοφίαν· οἱ συγγραφεῖς σπουδαίων θεολογικῶν ἔργων ἦσαν ἅμα καὶ δεινοὶ ἑρμηνευταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ δὲ τῆς διδασκαλίας μορφὴ ἦτο διττή, τὸ μὲν ἀνάγνωσις καὶ ἑρμηνεία κειμένων (lectio)[1] τὸ δὲ ἔριδες καὶ ἀμφίλογοι (quaestio et disputatio)[2].

4. Τέλος συνήγομεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ ἵδρυσις τῶν τάγμάτων τῶν ἀσκητῶν ἰδίᾳ δὲ τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν. Ὁ Δομίνικος καὶ ὁ Φραγκίσκος συγκροτοῦντες τὰ ἑαυτῶν τάγματα ἐπεδίωκον κοινὸν πρακτικὸν σκοπόν, τ. ἔ. τὸ κήρυγμα τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων. Ἀλλὰ ποιοῦμοι ἐδίδοσαν νὰ προσλάβωσι καὶ σπουδὰς θεωρητικάς, καὶ ἐπόχην δὲ οἱ Δομινικανοί, οἵτινες σύμβολον εἶχον τὸ δρᾶν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ἐνῷ οἱ Φραγκισκανοὶ προετίμων τὸ παράδειγμα μᾶλλον τοῦ λόγου. Ἐφαρμόζοντες λοιπὸν μᾶλλον ἢ ἧττον τὸν λόγον ἦσαν εὔλογον νὰ ἀσχολῶνται καὶ ἐκεῖνοι καὶ οὗτοι εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐπιστήμην. Ὅλως δ' ἄξιον προσοχῆς εἶναι τὸ ὅτι τῷ 1229 καὶ 1231 οἱ Δομινικανοὶ κατέλαβον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων δύο ἕδρας, περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ οἱ Φραγκισκανοὶ ἐγένοντο κάτοχοι μιᾶς. Ἐπὶ τῶν τριῶν τοιούτων κατέλαβεν πανεπιστημιακῶν ἑδρῶν διήγειρε τὸν φθόνον καὶ τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἄλλων κληρικῶν, πρὸς οὓς ἔκεῖνα ἀντιτάσσουν τὴν ἐμβοήθειαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐδοκίμασιν τῶν ἐπιλέκτων αὐτῶν σπουδῶν. Καὶ τῷ ὄντι οἱ σπουδαιότατοι τῶν κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα γενομένων φιλοσόφων ἀνήκουσιν εἰς τὰ μνημονευθέντα τάγματα[3].

---

[1] Ἐκ τῆς lectio ἀπέρρεουσαν τὰ διαφυλάγματα εἰς τὴν Γραφὴν καὶ εἰς τὰς γνώμας τοῦ Λομβαρδοῦ.

[2] Αἱ disputationes διεκρίνοντο κυρίως καὶ κατ' ἐπόχην εἰς δύο, τ. ἔ. εἰς disputationes *ordinarias* καὶ disputationes *de quolibet*. Ἐκεῖναι μὲν, κατὰ 14 ἡμέρας γινόμεναι, εἶχον μεγάλην ἀναφορὰν πρὸς τὰ ἤδη διδαγμένα καὶ ἐχρησίμευον εἰς τὴν ἐμβάθυνσιν ἑνὸς θεμάτου. Αὗται δέ, λεγόμεναι ἄλλως καὶ disputationes generales ἢ communes, ἐτελοῦντο δὶς τοῦ ἔτους (ὅτε ἐπλησίαζε τὸ πάσχα καὶ τὰ χριστούγεννα, quolibet de pascha καὶ quolibet de natali) καὶ εἶχον ἐπίσημον καὶ ἑορταστικὸν χαρακτῆρα, ὁπότε μετεῖχον πολλοὶ ἔξω τοῦ πανεπιστημιακοῦ κύκλου ὄντες καὶ δὴ καὶ ἱερεῖς καὶ ἡγεμόνες. Πᾶς τις μετέχων ἠδύνατο νὰ προβάλῃ ζητήματα ἐκ τῆς ἀρτιοχοῦς τῆς οἰκείας ἐπιστήμης· τὴν συζήτησιν διηύθυνεν ὁ διδάσκαλος συγκεφαλαιῶν ἐν καιρῷ τὰς ἐνστάσεις καὶ τὰς ἀπορίας καὶ παρέχων ἐπὶ τέλους τὴν ὁριστικὴν τοῦ ζητήματος λύσιν (determinatio).

[3] Ἐπιθ. *H. Denifle*, Quellen zur Gelehrtengeschichte des Predigerordens im 13 und 14 Jahrh. (ἐν Archiv, 2, 165 ἑξ.), 1886.—*P. Mandonnet*,

ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ Κ. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΕΥΝΑ της Κ. ΠΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

5. Ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων γίνεται φανερὸν ὅτι κατὰ τὴν 13ην ἑκατονταετηρίδα ἐθεραπεύετο σφόδρα ἐν τῇ Δύσει ἡ ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία, τοῦτο δ' ἐγίνετο κατὰ διάφορον τρόπον τοῦ παρὰ τοῖς Ἄραψι κρατοῦντος. Δὲν ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν Ἀριστοτέλη τόσον δουλικῶς, ὅσον οἱ Ἄραβες οἵτινες ὑπέτασσον τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἑαυτῶν γνώμης καὶ ἐνόμιζον ὅτι οὐδαμῶς ἔπρεπεν ἐκείνῳ νὰ διαφωνῶσιν. Οἱ χριστιανοὶ σχολαστικοὶ περὶ πλείστου μὲν ἐποιοῦντο τὸν Ἕλληνα φιλόσοφον ἀλλὰ τὴν πίστιν ὑπὲρ τὴν φιλοσοφίαν τιθέμενοι εὐθὺς ἀπέρριπτον καὶ διαρρήδην ἀπέκρουον τὰς ἀριστοτελικὰς θεωρίας τὰς μὴ δυναμένας νὰ συναρμοσθῶσι πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν [1]. Ὡρμῶντο δηλαδὴ ἀπὸ τῆς προϋποθέσεως ὅτι ἡ μὲν ἀποκάλυψις ὑπάρχει ἡ ἀπόλυτος καὶ ἀπρόσβλητος ἀλήθεια ὁ δ' ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι πλάνης καὶ ἀπάτης δεκτικός. Ἔνθα ἄρα ἐνεφανίζετο διαφωνία νοῦ καὶ ἀποκαλύψεως, ἐπερρίπτετο ἡ πλάνη εἰς τὸν νοῦν· δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἀπὸ τῆς ἀποκαλύψεως ἀπομάκρυνσις ἀλλ' ἐπεβάλλετο τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ καθῆκον, ἵνα διὰ τῆς οἰκείας μεθόδου διορθώσῃ καὶ ἀνασκευάσῃ τὴν πλάνην. Ἡ θεολογία ὡς ἐπιστήμη τῆς ἀποκαλύψεως ἐθεωρεῖτο καὶ τότε, ὡς καὶ πρότερον, ὑπερτέρα κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐπιστήμης τῶν κατὰ νοῦν ἀληθειῶν. Ὅπως δὲ ὁ Ἀριστοτέλης πάντα τἄλλα τῆς φιλοσοφίας τὰ μέρη ἀπέφαινεν ὑπηρετικὰ τῆς πρώτης φιλοσοφίας, οὕτω καὶ οἱ σχολαστικοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐθεώρουν τὴν φιλοσοφίαν ὡς θεράπαιναν τῆς θεολογίας (ancilla theologiae).

6. Ἡ διανόησις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶχε νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν, ἣν ἔπρεπε νὰ λάβῃ πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ἀνεφάνησαν παντοῖαι τάσεις καὶ διάφοροι κατευθύνσεις. Ἄλλοι μὲν δηλαδὴ ἀπεδέξαντο στοιχεῖα ἀριστοτελικὰ ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀντείχοντο τῆς αὐγουστινείου παραδόσεως, ἄλλοι δὲ ἐνέμειναν τῷ ἀριστοτελισμῷ προσαρμόσαντες αὐτὸν πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἄλλοι δὲ τέλος ἐνέκριναν τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσο-

---

De l'incorporation des Dominicains dans l'ancienne Université de Paris, 1896.—*Fr. Seppelt*, Der Kampf der Bettelordem an der Universität Paris in der Mitte des 13 Jahrh, 1905.—*H. Holzapfel*, Handbuch der Geschichte d. Franziskanerordens, 1909.—*Gratien*, Les Franciscains à l'Université de Paris, 1912. Πρβλ. καὶ *Überweg-Geyer*, σ. 728 ἑξ.

[1] Ἀλβέρτος ὁ μέγας ὁ μάλιστα ἐκ τῶν σχολαστικῶν συντελέσας εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας διαφωνεῖ αὐτῇ ἐν πολλοῖς καὶ σπουδαίοις ζητήμασιν.

ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΠΟΠΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ Δ. ΠΕΤΣΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Ε.Π.Ε.Α. Κ.τ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

φίαν καθ' ἣν αὕτη ἔλαβε μορφὴν διὰ τοῦ Ἀβερρόου. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἑτέρα τις πρὸς τὴν νέαν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν φυσικὴν ὡς καὶ τὴν λογικὴν μέθοδον ροπή. Περὶ τῶν παντοίων τούτων τάσεων ἔσται ἡμῖν ἐν τοῖς ἑξῆς ὁ λόγος.

Α' ΧΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

§ 1. Οἱ πρῶτοι εἰσαγαγόντες τὰς νέας πηγάς.

1. Εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀναγέννησιν συνεβάλετο ἡ κατὰ πρῶτον ἐν Ἱσπανίᾳ ἀρξαμένη χρῆσις τῶν διὰ μεταφράσεων προσιθεισῶν νέων πηγῶν. Πρῶτος ὅστις ἐποίησεν εἰς τὴν Λύσιν γνωστὰ τὰ φιλοσοφικὰ ἐπιτεύγματα τῆς Ἀνατολῆς εἶναι ὁ Gundisalvi. Ὁ *Δομίνικος Γουνδισάλβι* (Gundissalinus), ἀρχιδιάκονος τῆς Σεγοβίας (Segovia) (ἀποθανὼν τῷ 1151), προυθυμήθη νὰ διαδώσῃ τὰς ἀριστοτελικὰς καὶ τὰς νέας πλατωνικὰς θεωρίας διὰ μεταφράσεων. Ἀλλὰ πλὴν τούτων παρεσκεύασε καὶ ἴδια συστηματικὰ ἔργα, οἷα τὰ De unitate [1], De processione mundi [2], De anima [3], De immortalitate animae [4], De divisione philosophiae [5]. Ἐν τῇ ὀντολογίᾳ στοιχεῖ τῷ Βοηθίῳ καὶ τῷ Ἀβικεβρών. Τὸ ὄν, λέγει, εἶναι ἡ ἕνωσις τοῦ εἴδους καὶ τῆς ὕλης· τὸ μὲν εἶδος εἶναι ἡ ἑνοποιὸς ἀρχὴ ἡ δὲ ὕλη καθ' ἑαυτὴν ἐμφανίζεται ὡς αἰτία τῆς πολλότητος [6]. Ἡ δημιουργηθεῖσα ἑνότης ἢ μονὰς κατάγεται

---

[1] Ἡ πραγματεία αὕτη, ὑπὸ τοῦ P. Correns ἐκδοθεῖσα, προσενέμετο ἄλλοτε εἰς τὸν Βοήθιον.

[2] Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ *G. Bülow*, 1925.

[3] Ἐξεδόθη ἐν μέρει ὑπὸ *A. Löwenthal*, 1890.

[4] Ἐγένετο ἔκδοσις ὑπὸ *G. Bülow* τῷ 1897. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐθεωρεῖτο σπουδαῖον καὶ ἔτυχεν ἐπεξεργασίας ἢ χρήσεως παρὰ πολλῶν, οἷον Γουλιέλμου τοῦ ἐξ Auvergne, Ἰωάννου τοῦ Rupella, τοῦ Bonaventura καὶ Ἀλβέρτου τοῦ μεγάλου.

[5] Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ *L. Baur* τῷ 1903. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι εἰσαγωγὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀπέρρευσεν ἐξ ἀραβικῶν (Al—Kindi, Al—Farabi, Ἀβικέννα καὶ ἄλλων) καὶ λατινικῶν (Βοηθίου, Ἰσιδώρου) πηγῶν. Ἀνατρέπει τὴν παραδεδομένην τάξιν τοῦ trivium καὶ quadrivium καὶ εἰσάγει τὴν ἀριστοτελικὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν μαθηματικήν, τὴν θεολογίαν καὶ τὴν λογικὴν ὡς ὄργανον προπαρασκευαστικὸν τῆς φιλοσοφίας.

[6] De unit. 3 «Cum autem forma materiae unitur, ex coniunctione utriusque necessario aliquid unum constituitur».

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ἐκ τῆς πρώτης, τῆς δημιουργοῦ μονάδος καὶ διαφέρει αὐτῆς. Ἡ μὲν δηλαδὴ δημιουργὸς ἑνότης ὑπάρχει ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος, ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοίωτος, ἡ δὲ δημιουργηθεῖσα εἶναι δεκτικὴ τῆς πολλότητος, τῆς μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως. Ὅσῳ μᾶλλον ἀπομακρύνεται ἡ δημιουργηθεῖσα ἑνότης ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἀληθοῦς ἑνότητος, τοσούτῳ γίνεται ποικιλωτέρα καὶ συνθετωτέρα. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην ἀκολουθεῖ ἀμέσως ὁ νοῦς, ᾧ ἕπεται ἡ ψυχὴ καὶ ὁ σωματικὸς κόσμος [1]. Ἡ ὕλη διήκει διὰ πάντων, πᾶν δ' ὂν δεδημιουργημένον, ὅ τε νοῦς ἄρα καὶ ἡ ψυχή, συνέστηκεν ἐξ ὕλης καὶ εἴδους [2].

Ἐν τῇ κοσμολογίᾳ πειρᾶται ὁ Gundisalvi νὰ ἀγάγῃ εἰς ἁρμονίαν τὴν περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου χριστιανικὴν διδασκαλίαν πρὸς τὴν νέαν πλατωνικὴν περὶ ἀπορροῆς θεωρίαν τὴν ἀπαντῶσαν παρὰ τῷ Ἀβικέννᾳ καὶ τῷ Ἀβικεβρών. Ὁ θεός, λέγει, εἶναι ἀκίνητος καὶ ἄναρχος· ἡ δὲ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, καθ' ὅσον ὑπάρχουσι *δυνάμει* (secundum esse materiale) δὲν ἔχουσιν ἀρχὴν ἀλλ' εἶναι ἀΐδια [3]. Πάντα τὰ εἴδη ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ πρώτου καὶ ἁπλοῦ εἴδους τῆς θεότητος [4]. Κατὰ δὲ τοὺς βαθμοὺς τῶν δευτερευόντων αἰτίων διακρίνονται τρεῖς κόσμοι· ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ὁ ὑπὲρ τὸ στερέωμα εἶναι ἀσώματος καὶ ἄφθαρτος, ὁ δὲ δεύτερος ὁ ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς σελήνης εἶναι σωματικὸς ἀλλ' ἄφθαρτος, ὁ δὲ τρίτος ὁ ὑπὸ τὴν σελήνην σωματικὸς καὶ φθαρτός [5].

Ἡ ψυχὴ εἶναι ἐντελέχεια σώματος ὀργανικοῦ, οὐσία ἀσώματος, ἀκίνητος μὲν κινητικὴ δὲ τοῦ σώματος. Τὰς ψυχὰς ποιεῖ ὁ θεὸς οὐχὶ ἀμέσως ἀλλ' ἐμμέσως διὰ τῶν ἀγγέλων, οἵτινες δημιουργοῦσιν αὐτὰς ἐκ *πνευματικῆς* ὕλης [6]. Τὴν δ' ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύει ὁ φιλόσοφος διὰ λόγων ἐξωτερικῶν (conclusiones ex extraneis) καὶ λόγων ἐσωτερικῶν ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἐγκειμένων (argu-

[1] Αὐτ. 5 καὶ 6.

[2] Αὐτ. 8.

[3] De proces. mundi 17. 34.

[4] Αὐτ. 40.

[5] Αὐτ. 53.

[6] De proces. mundi 51. «Ministerio enim angelorum dicunt philosophi ex materia et forma novas cotidie creari animas, celos etiam moveri.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ
Ε.Υ. ... Κ.τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

menta ex propriis), ἀρύεται δ' αὐτοὺς ἐκ τῆς ἀριστοτελικῆς καὶ τῆς νέας πλατωνικῆς θεωρίας [1].

2. Ἐκ τῶν ἐν Παρισίοις θεολόγων διαπρέπει κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον *Γουλιέλμος ὁ ἐξ Auxerre* (Guillaume d'Auxerre) ἀποθανὼν περὶ τὸ 1237. Οὗτος [2] συνέταξεν ὑπόμνημα εἰς τὸν Anticlaudianus τοῦ Ἀλανοῦ, ἔνθα παραπέμπει εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἰς τὰ ὑπομνήματα τοῦ Ἀβερρόου. Κυριώτατον δ' αὐτοῦ ἔργον εἶναι τὸ ὑπόμνημα εἰς τὰς γνώμας τοῦ Λομβαρδοῦ [3], ὅπερ ὑπὸ τῶν συγχρόνων σφόδρα ἐτιμᾶτο, καθὰ μαρτυροῦσιν αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐπιτομαὶ καὶ τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων.

3. Σύγχρονος καὶ συνάδελφος τοῦ Γουλιέλμου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων ἦτο ὁ *Φίλιππος Grevius* (Philipp de Grève), ἀποθανὼν τῷ 1236. Οὗτος ἔγραψεν ἔργον (εἰσέτι ἀνέκδοτον) ἐπιγραφόμενον Summa quaestionum theologicarum ἢ Summa de bono, ὅπερ εἶναι κυρίως θεολογικὸν ἀλλ' ἅπτεται καὶ προβλημάτων φιλοσοφικῶν. Ὁ συγγραφεὺς προτίθεται σκοπὸν νὰ ἐπιρρώσῃ τὰ δεδομένα τῆς πίστεως διὰ λόγων ἐκ τῆς φιλοσοφίας προσαγομένων. Παραπέμπει εἰς τὸν Ἀριστοτέλη καὶ μνημονεύει τοῦ Ἀβερρόου [4]. Ἰδίᾳ δὲ τοῦτο διδάσκει τὸ δίδαγμα, ὅτι αἱ ὑπὲρ τὸ σῶμα οὐσίαι καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ σύγκεινται ἐξ ὕλης καὶ εἴδους, ὁπότε πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἐν ἑαυταῖς τὸ quod est καὶ τὸ quo est [5].

---

[1] Ἀποκρούει τὰς περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς πλατωνικὰς ἀποδείξεις ὡς ἄγαν γενικὰς καὶ δυναμένας νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων. *B. Hauréau*, Hist. de la philos. scol. 2, 55 ἑξ.—*J. A. Endres*, Die Nachwirkunk von Gundissalinus De immortalitate animae, 1900. *Cl. Baümker*, Dominicus Gundissalinus als philosophischer Schriftsteller, 1898. Πβλ. *Uberweg—Geyer*, 729 ἑξ.

[2] Ὁ Γουλιέλμος διωρίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ 9ου εἰς τὴν ἐπιτροπείαν, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου τοῦ 1210 ἀπαγορευθέντα Φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ καθαίρουσα αὐτὰ νὰ καταστήσῃ εὔχρηστα εἰς τὴν διδασκαλίαν.

[3] Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἔργου εἶναι «Summa super quatuor libros sententiarum (Summa aurea). Ἐξεδόθη δ' ἐν Παρισίοις τῷ 1500, 1518 καὶ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1591.

[4] Παραπέμπει εἰς πολλὰ τοῦ Ἀριστοτέλους συγγράμματα, ἅτινα μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Φαίνεται δ' ὅτι γινώσκει καὶ τὸν Ἀβικένναν.

[5] Ἀλέξανδρος ὁ Halensis ἀρύεται πολλὰ ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Φιλίππου. — Ἔπιθ. *P. Minges*, Philosophiegeschichtliche Bemerkungen über Philipp von Grève, 1914.—Πβλ. καὶ Überweg—Geyer, σ. 730.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΑΚΑΙΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΟΘΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΑΚΑΙΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Δ. τῆς Ρ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

4. Τοὺς εἰρημένους ὑπερβάλλει ὁ *Γουλιέλμος ὁ ἐξ Auvergne* (Guillelmus Parisiensis) γεννηθεὶς ἐν Αὐριλλάκῃ καὶ φοιτήσας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων, οὗ ὕστερον ἀνεδείχθη ἐπιφανὴς διδάσκαλος. Διὰ τὴν πολυμάθειαν ἀνῆλθε τῷ 1228 εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῶν Παρισίων καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1249. Πλὴν πολλῶν ἄλλων συγγραμμάτων εἰς τὴν θεολογίαν ἀναφερομένων ἔγραψε μέγα φιλοσοφικὸν ἔργον «De universo» ἐπιγραφόμενον, ᾧ προστίθενται δύο μικρότερα, τὸ «De trinitate» καὶ τὸ «De anima». Τὰ συγγράμματα ταῦτα μαρτυροῦσιν ἐμβριθῆ διάνοιαν καὶ εὐρεῖαν πολυμάθειαν [1]. Ὁ Γουλιέλμος ἐγίνωσκεν οὐ μόνον τὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν ἀριστοτελικὴν [2] ἀλλὰ καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀραβικὴν φιλοσοφίαν [3], ἧς πολλὰ μέρη ἐλέγχει καὶ ἀποδοκιμάζει. Ἐν τῇ μεταφυσικῇ, τῇ ψυχολογίᾳ καὶ τῇ κοσμολογίᾳ ἀκολουθεῖ ὡς τὰ πολλὰ τῷ Πλάτωνι, οὗ γινώσκει ἀμέσως μόνον τὸν Τίμαιον καὶ τὸν Φαίδωνα. Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως θεοῦ καταφεύγει εἰς τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον, εἰς παλαιοτέρους σχολαστικοὺς καὶ εἰς Ἄραβας [4]. Μεταχειρίζεται δὲ κυρίως τὸ ἐπιχείρημα (ὑπομιμνῆσκον τὸν Ἄνσελμον), καθ' ὃ πρέπει ἐκ τοῦ ὄντος διὰ μετοχῆς (ens per participationem) νὰ συναγάγωμεν τὸ ὂν δι' ἑαυτοῦ (ens per essentiam) [5]. Πάντα τὰ ὄντα ἐκτὸς τοῦ θεοῦ ὑπάρχουσι

---

[1] Ἐξεδόθησαν ἐν Nürnberg, τῷ 1496, ἐν Βενετίᾳ τῷ 1591 καὶ τελειότερον ἐν Αὐρηλίᾳ τῷ 1674. Ἐνταῦθα μνημονευτέον καὶ τὸ ἔργον «De immortalitate animae», οὗ κριτικὴν ἔκδοσιν ἐποιήσατο ὁ C. Bülow. Ἐν τούτῳ ὁ Γουλιέλμος ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν κατὰ λέξιν τὰ ὑπὸ τοῦ Γουνδισσαλίνου ἐν τῷ ὁμωνύμῳ συγγράμματι εἰρημένα.

[2] Ἐγίνωσκε μὲν πάντα τὰ συγγράμματα τοῦ Σταγιρίτου ἀλλὰ δὲν ἐπορίσατο ἐξ αὐτῶν μεγάλην ὠφέλειαν, διότι δὲν εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς περιπατητικῆς φιλοσοφίας.

[3] Ὁ Γουλιέλμος ἠσπάσατο ἀραβικὰ καὶ ἰουδαϊκὰ διδάγματα, μάλιστα δὲ θεωρίας τοῦ Ἀβικεβρών, ὃν σφόδρα τιμᾷ καὶ ἐκλαμβάνει ὡς χριστιανόν.

[4] Τὴν ἀριστοτελικὴν ἀπόδειξιν τοῦ πρώτου κινοῦντος δὲν εὑρίσκει ἀκριβῆ. De universo 1, 1, 26.

[5] Πᾶν γνώρισμα ἀνήκει τινὶ ἢ κατ' οὐσίαν (prædicatio secundum essentiam) ἢ κατὰ μετοχὴν (prædicatio secundum participationem). Ἀλλὰ τὸ δεύτερον προϋποθέτει τὸ πρῶτον. Διότι, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ὄν τι εἶναι π. χ. ἀγαθὸν διὰ μετοχῆς τῆς ἀγαθότητος ἑτέρου καὶ ὅτι τοῦτο πάλιν εἶναι ἀγαθὸν διὰ μετοχῆς τῆς ἀγαθότητος τρίτου, ἡ μετοχὴ αὕτη ἢ χωρεῖ ἐπ' ἄπειρον (ὅπερ ἄτοπον) ἢ τερματίζεται εἰς ὄν, ὅπερ εἶναι οὐχὶ διὰ μετοχῆς ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκείαν οὐσίαν ἀγαθόν. Ἐφαρμόζοντες τὴν ἀρχὴν ταύτην εἰς τὸ «εἶναι» προαγόμεθα κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν θεὸν ὡς τὸ ἀναγκαῖον, τὸ ἐξ ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑαυτοῦ ὄν. Ὑπάρχουσι δηλαδὴ ὄντα, οἷς ἀνήκει τὸ «εἶναι» μόνον κατὰ μετοχήν,

κατὰ μετοχὴν τῆς θείας οὐσίας, εἶναι ἅπερ ἔστι τοῦ θεοῦ· τὸ δὲ δυνατὸν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἔχει αἰτίαν τὴν θείαν δύναμιν τὴν ἄγουσαν πάντα εἰς τὴν ὕπαρξιν. Ἡ θεία δύναμις πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς ἡ ὑψίστη καὶ τελειοτάτη δύναμις, διότι ὁ θεὸς ὡς τὸ τελειότατον ὂν ἀποκλείει πάντα τινὰ περιορισμόν [1]. Πρὸς τὴν τοιαύτην δύναμιν εἶναι συναφὴς ἡ ἐλευθέρα βούλησις καὶ ἡ τελεία γνῶσις. Ὁ θεὸς λοιπὸν δημιουργεῖ τὰ ὄντα διὰ τῆς παντοδυναμίας καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τὴν ἐλευθέραν ἀπόφασιν τῆς βουλήσεως. Τὸ δὲ πρότυπον, καθ' ὃ δημιουργεῖ, εἶναι ἡ ἀΐδιος σοφία ἢ πάσας τῶν ὄντων τὰς ἰδέας ἐμπεριέχουσα τ.ἔ. ὁ κατὰ Πλάτωνα νοητὸς κόσμος [2]. Ἡ θεία σοφία φέρει ἐν ἑαυτῇ τῶν ὄντων τὰ πρότυπα· ἡ θεία βούλησις προάγεται εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ δημιουργήσῃ κατ' αὐτά· ἡ θεία δύναμις πραγματοῖ τὴν ἀπόφασιν [3].

Ὁ ἄνθρωπος συνέστηκεν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ἥτις ὑπάρχει ἰδία οὐσία καὶ πάντῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σώματος χρωμένη αὐτῷ ὡς ὀργάνῳ πρὸς ἄσκησιν τῶν κατ' αἴσθησιν λειτουργιῶν. Ἔχει δ' ἡ

διότι καθ' ἑαυτὰ δύνανται νὰ ὑπάρχουσι καὶ νὰ μὴ ὑπάρχουσι. Τούτου οὕτως ἔχοντος ὀφείλομεν φεύγοντες τὴν ἀτοπίαν εἴτε τὴν ἄκριτον χωρήσεως νὰ ὁμολογήσωμεν ὄν, ᾧ ἀνήκει τὸ «εἶναι» οὐχὶ διὰ μετοχῆς ἀλλὰ δι' οὐσίας καὶ ὅπερ κατ' ἀκολουθίαν ὑπάρχει ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἀναγκαίως. Τοῦτο δὴ τὸ ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἀναγκαίως ὑπάρχον εἶναι ὁ θεός. De trinit. 2. 3.

[1] Ἔνθ. ἀνωτ. 8. 10.

[2] De univ. p. 1. sect. 1. c. 21. Ὁ ἀρχέτυπος κόσμος εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἀληθινὸς θεός. Αὐτ. c. 14.

[3] Οὕτως ἀναιρεῖται, λέγει, ἡ τῶν Ἀράβων φιλοσόφων διδασκαλία ὅτι ὁ θεὸς δημιουργεῖ τὰ ὄντα διὰ μόνης εἰς ἑαυτοῦ νοήσεως. Οὐχ ἧττον ἄτοπος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἀμέσως ἐκ τοῦ θεοῦ προέρχεται μόνον ὁ πρῶτος νοῦς καὶ ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ὄντων προέρχεται ἐμμέσως δι' αὐτοῦ. Διότι ἡ θεία σοφία ἔχει ὁμοίως πρὸς πάντα τὰ γινωσκόμενα οὐδ' ὑπάρχει αὐτῇ ἄλλο μὲν ἐγγυτέρω ἄλλο δὲ ἀπωτέρω. Πᾶσαι αἱ τῶν ὄντων ἰδέαι ἐμπεριέχονται καθ' ὅμοιον τρόπον ἐν τῇ θείᾳ σοφίᾳ· ὁ θεὸς ἄρα ποιεῖ πάντα ἀμέσως. Ἡ δὲ ἀπόφανσις, ὅτι «ab uno non est nisi unum» ἀληθεύει ἐπὶ τῶν φυσικῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἐλευθέρων αἰτίων, οἷον εἶναι ὁ θεός. (Αὐτ. p. 1. sect. 1. c. 26. 27. — Ὡσαύτως καταπολεμεῖ ὁ φιλόσοφος τὴν δοξασίαν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἀΐδιος καὶ ἄναρχος καὶ πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ τοὐναντίον, ὅτι ὁ κόσμος ἔχει ἀρχήν. (Αὐτ. sect. 2. c. 11). Σφοδρῶς πάλιν ἀποκρούει τὸν ὑποτιθέμενον περιορισμὸν τῆς θείας προνοίας καὶ προθυμεῖται νὰ δείξῃ ὅτι αὕτη ἐκτείνεται ἐπὶ πάντα τὰ ἐπὶ μέρους δημιουργήματα. (Αὐτ. sect. 3. c. 2). Οὐδὲ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου τὰ ἐν τῷ κόσμῳ κακά, διότι κατ' ἀλήθειαν ὑπηρετοῦσιν εἰς τὸ ἀγαθόν. (Αὐτ. c. 4 ἑξ.).

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΡΟΦ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΤΣΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΘΕΤΣΟΥ
Doc. ΕΠΕΚ 2006 ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα ὡς ὁ κιθαρῳδὸς πρὸς τὴν κιθάραν [1]. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ὅμως ὁρίζεται ἡ ψυχὴ καὶ κατὰ τρόπον ἀριστοτελικὸν ὡς «perfectio corporis physici organici potentia vitam habentis». Μία οὖσα καὶ ἁπλῆ ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἀμέριστον ἐνέργειαν τὴν νόησιν. Ἡ τῶν Ἀράβων ἄρα φιλοσόφων θεωρία, καθ' ἣν ὁ ποιητικὸς νοῦς ὑπάρχει εἷς πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις κοινός, κεχωρισμένος καὶ διάφορος τῶν κατὰ μέρος ψυχῶν, φαίνεται τῷ Γουλιέλμῳ ἀνυπόστατος δοξασία. Ἡ γνῶσις κατὰ τοῦτον δὲν ἤρτηται ἐκ τῆς ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐπενεργείας ἀλλοτρίου νοῦ ἀλλ' ἐκ τῶν ἀμέσως ἐναργῶν ἀρχῶν, αἵτινες τῇ ψυχῇ φύσει ἀνήκουσιν. Ἡ ψυχὴ δηλαδὴ ἔχει πρὸ αὑτῆς οἱονεὶ ἔσοπτρον τὸν θεῖον λόγον καὶ ἐν αὐτῷ ἐποπτεύει ἀναλόγως τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως τοὺς ἀϊδίους τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἀγαθοῦ νόμους [2]. Ποιητικὸς νοῦς καὶ δυνάμει νοῦς δὲν δύνανται τὸ παράπαν νὰ διακριθῶσι, διότι πᾶσαι τῆς ψυχῆς αἱ δυνάμεις δὲν εἶναι ἀλλήλων διάφοροι· αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι διάφοροι αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἀλλ' ἁπλῶς διάφοροι τρόποι τῆς ἐνεργείας αὐτῆς [3]. Καθόλου δ' εἰπεῖν ἀκολουθεῖ ὁ φιλόσοφος οὗτος ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τῷ Πλάτωνι καὶ τῷ Αὐγουστίνῳ, διακρίνει δὲ τρία τῆς γνώσεως ὑποκείμενα τ.ἔ. τὸν ἔξω κόσμον καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὰς θεμελιώδεις τῆς νοήσεως ἀρχάς. Περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου μαρτυροῦσι δύο διάφοροι πηγαὶ τῆς γνώσεως, ἡ αἴσθησις καὶ ἡ νόησις· ἐκείνη μὲν προσλαμβάνει τὴν αἰσθητὴν μορφὴν δι' ἐξωτερικῆς ἐντυπώσεως αὕτη δὲ ἀρύεται τὴν νοητὴν μορφὴν (formam intelligibilem) ἐξ ἑαυτῆς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν κατ' αἴσθησιν παραστάσεων [4]. Τὴν δὲ ψυχὴν γινώσκει ἡ συνείδησις ἀμέσως. Ἡ συνείδησις ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως οὐ μόνον τῆς ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς, τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἀθανασίας· πρὸς δ' ἔτι ἀποκαλύπτει τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς νοήσεως [5], τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς

[1] De anima, c. 5. pars. 23.

[2] Αὐτ. c. 1. pars. 4. c. 7. p. 5 καὶ 6.

[3] Αὐτ. c. 3. p. 6.

[4] Διὰ τῶν νοητῶν μορφῶν γινώσκει ὁ νοῦς πρῶτον μὲν τὰ καθ' ἕκαστον ὄντα ἔπειτα δὲ τὴν γενικὴν καὶ ἀφῃρημένην οὐσίαν. Τέλος δὲ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον (modus per connexionem sine per colligationem) συναφῆ πρὸς ἕξιν εἴτε δι' ἀσκήσεως προσγινομέτην εἴτε ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐπιπνεομένην κρίνομεν καὶ συλλογιζόμεθα καὶ ἀναμιμνῃσκόμεθα.

[5] Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς νοήσεως, αἱ ὑπέρταται ἀρχαὶ τῶν ἐπιστημῶν ὀνομάζονται prima intelligibilia, primae impressiones, maximae propositiones, dignitates et communes animarum conceptiones, lumina per se ipsa.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΝΗΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΟΙΟΥΝΤΗΣ ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο. ΠΕΤΣΙΟΣ
Ε.Υ.Α της Κ.Τ.Π ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἀποδείξεως [1]. Αἱ πρῶται βάσεις καὶ προϋποθέσεις τῆς νοήσεως καὶ τῆς πράξεως κατάγονται ἐκ τοῦ θεοῦ· ἐν ἐκείνῳ ὑπάρχουσι πάντες οἱ κανόνες τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἠθικῆς [2]. Ἐκεῖ λοιπόν, ἐν τῷ θεῷ, ἐποπτεύει ὁ νοῦς τὰς ὑπερτάτας ἀρχάς, τὰς θεμελιώδεις ἐννοίας καὶ τὰ νοητὰ εἴδη, ἐὰν μόνον τύχῃ τοῦ θείου φωτισμοῦ [3]. Εἶναι δ' ἀθάνατος οὐδ' ἅπτεται τῆς ψυχῆς τὸ παράπαν ὁ θάνατος καὶ ἡ τοῦ σώματος διάλυσις· διότι δὲν ζῇ ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ σώματος ἀλλὰ τοὐναντίον τὸ σῶμα διὰ τῆς ψυχῆς [4].

Ὁ Γουλιέλμος εἶναι ὁ πρῶτος μέγας φιλόσοφος τοῦ 13ου αἰῶνος· γινώσκει νὰ χρησιμοποιῇ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Ἀράβων καὶ σπουδάζει νὰ ἐκλέγῃ μετὰ περισκέψεως ἐκ τῶν πολλῶν θεωριῶν τὰ πρόσφορα στοιχεῖα πρὸς συντέλεσιν ἑνιαίου ὅλου. Συγγραφεὺς ὢν δυνατὸς ἔχει διάνοιαν φωτεινὴν καὶ παρέχει πλείστας εἰδήσεις περὶ τῶν ἠθῶν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ πανεπιστημίου, ἐξ ὧν λαμβάνομεν ἔννοιαν τοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ἐκείνου κρατοῦντος πολιτισμοῦ [5].

§ 2. Οἱ περὶ τὴν φύσιν φιλόσοφοι.

1. Ἡ φυσικὴ καὶ ἡ περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφία τοῦ 13ου αἰῶνος προήχθησαν ἱκανῶς διὰ τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Ἀρά-

---

[1] Διακρίνονται ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου δύο τάξεις ὑπερτάτων ἀρχῶν, αἱ regulae veritatis ἢ regulae primae ac per se notae καὶ αἱ regulae honestatis. Ἐκεῖναι μὲν περιλαμβάνουσι τὸν λογικὸν νόμον τῆς ἀντιφάσεως καὶ τὸν τῆς λεγομένης τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως, ἔτι δὲ τὴν ἀπόφανσιν ὅτι τὸ ὅλον εἶναι μεῖζον τοῦ μέρους· αὕτη δὲ περιέχει τὸν φυσικὸν νόμον (lex naturalis). Αὐτ. c. 7. p. 6.

[2] Αὐτ. c. 7. p. 6 «hic autem sunt omnes regulae veritatis, regulae, inquam, primae ac per se notae, similiter ac regulae honestatis». Πρβλ. De trin. c. 9.

[3] De anima c. 7. p. 6. Hoc igitur (speculum) divinum... conjunctissimum est et praesentissimum naturaliterque coram positum intellectibus humanis».

[4] Αὐτ. c. 5. p. 22 ἑξ.

[5] Ἔπιθ. *N. Valois*, Guillaume d'Auverge, sa vie et ses ouvrages 1880.—*B. Hauréau*, Histoir. de la philos. scol. 2, 1. 1880 καὶ Not et extra.—*J. Kramp*, Des Wilhelm von Auverge Magisterium divinale, Gregorianum 1920 καὶ 1921. Πρβλ. Überwez-Geyer σ. 730 ἑξ. καὶ *M. de Wulf*, Histoir. de la phil. méd. 1, σ. 323 ἑξ.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΙΟΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006